સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ
તૈયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠનો સાર; પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડ્રિલ; વગેરે.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
રચનારનું કારખાનું—શાહપોર—સુરત.
પ્રસિદ્ધ કર્તા -C M. Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું શાહપોર સુરત.

છાપનાર—રઘુભાઈ લલ્લુભાઈ દેસાઈ.
છાપવાનું ઠેકાણું—'અનાવિલ' પ્રી પ્રેસ, બરાનપુરી ભાગળ—સુરત.

સંવત ૧૯૮૦.] કિંમત રૂ. ૦-૨-૬. [સને ૧૯૨૩

મેસર્સ. સી. ડી. સાહુ એન્ડ કો. કૃત

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.	લીપેગુંપે=છાણ મટો-ડાથી સાફ કરે.	આંગણામાં=બારણા આગળ
દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ	ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે	લુગડાં=કપડાં
અક્ષર=હરફ; દસ્તક	સંજેરી=ધારી	ઘરેણાં=દાગીના; જણસો
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું	ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ચકનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ	દારૂખાનું=આતસબાજી
રજા=છુટ્ટી	સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્રો	ફોડે છે=સળગાવે છે
છોડી=છોકરી		સૌ=બધા
પાછી વળી=ફરી		ગીત=રાગથી ગાવું તે
ભેગી=સાથે; એકઠી		ઘરઘર=ઘેરઘેર
		ફટાકડા=ફટાકા
		હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દીવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફડાફડ ફૂટે છે. તેથી છોકરાઓ ઘણા ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.	રવિ=સુરજ; સૂર્ય	જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
વાર=દિવસ	દેવળ=દહેરૂં	પાછો=ફરી; બીજીવાર
વિષે=બાબત	કેડે=પછી	અઠવાડીઉં=સાત દિવસ
કચેરી=કોરટ	મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર	
બંધ રહે છે=રજા પડે છે		

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, પછી છટ્ઠો શુક્રવાર આવે છે.

(૧) સાતમો વાર શનિ છે. તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ
વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો
દરવાજો=મોટું બારણું
માંહે=અંદર
ફુલઝાડ=ફુલ થાય તેવા ઝાડ
વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ
ચોકઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું લાકડાનું ઘર
વાવટા=નિશાન; ધજા
મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી
બેઠક=બેસવાની જગા
કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન
ગામ=જ્યાં થોડા ફળીઆં અને ઘર હોય તે
નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો
ચિત્રો=છબીઓ
ટાંગેલાં=લટાવેલાં
ઘોડી=પાટીઉં મુકવાની બેઠક
કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે
મોટી=મરોડી
મજાની=સારી
અહીં=આ ઠેકાણે
રોજ=હમેશાં

પાઠ ૪.

નિશાળીઆને બોધ

ઈશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ; હમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઉગતાં પહેલાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો
માન=આબરૂ
ગુરુ=મહેતાજી; માસ્તર
સમા=જેવા; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું
અંગ=શરીર
હળીમળી=સંપીને
સંગ=સોબત; દોસ્તી
ચોડી=લગાડી
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
રુડી=સારી
રીત=ચાલ
પેર=રીત; પેઠે
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂં=સીધું; રખડ્યાં વગર

સમજુતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ લેવું; પછી દાતણુપાણી કરી લઇ નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું, અને સારી સોબત રાખવી (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ ચાલવી (૧) ભણતા વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ (૨)

પાઠ ૫.

ધોતલી=પોતડી; ધોતડી
અંગરખી=ડગલી
જોડીઓ=નાના બુટ; ખાસડીઓ
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફળીઉં=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું

પાઠ ૬.

ચોકખાઇ=સફાઇ; સુઘડતાઇ
ચોકખા=સાફ
મેલા=ગંદા; મેલવાળા
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ; ગોઝી
અડાય=ખડકાય
કોહલો=ગુમડું, ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા
ગંદવાડ=ગોજવાડ
નાથ=ધણી
માંદાં=આજારી
કવિતા=ગાયન

મુખડું=મોં
દીલ=મન
જગનાથ=જગતના ધણી; પરમેશ્વર

સમજુતી મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે; મારાં લુગડાં સાફ જોઇને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારૂં મોં સાફ છે, અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે; મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડ્યાં; સ્વાદ લાગ્યાં
ઝટ=જલદી
ભાણો=બેનનો છોકરો; ભાણેજ
કઢી=છાશમાં ચણાનો લોટ આદુ મરચાં હળદર નાખી ઉકાળેલી તે
હાથ પણ અડાડ્યો નહિ=જરા પણ ખાધું નહિ
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મૂકી બનાવેલી પટ્ટી

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઇ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો
મામો=માનો ભાઇ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઇ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઇનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
મોસાળાઇ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઇ=માસીનાં છોકરાં
ફોઇઆત=ફોઇનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઇ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાન=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકી=ઓરમાન
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધભાઇ કહેવાય.
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરા
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરા
છોકરો કે છોકરીના સસરો એક બીજાને

વેવાઈ કહે છે.
છોકરો કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવાણ કહે છે.

પાઠ ૯

મા સંબંધી કવિતા

સર્વ=બધાં
જોઇ=દેખી
હરખાઉં=ખુશ થાઉં
ચાંપે=દબાવે
સાથ સાથે
બોકી=બચ્ચી, ચુંબન
બાથ ભીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે
પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા સારા
કલ્લોલ=મગ્ન; આનંદના શબ્દો
ખાણું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઊંઘ લાવવા
હાલો=ઊંઘ આણવાનું ગીત
પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણુંજ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી—માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સાથે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે (૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે. અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે. અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે (૨) પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે; મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે. અને મારા શરીરની સંભાળ રાખે છે (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે; જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખુશ થાય છે અને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે, અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધા કરતાં તારૂં

હેત ઘણુંજ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૧૦.

મોટાં=મોટી ઉંમરના; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂંઠે=પાછળ
આવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારૂં કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની
બબ્બે=બે બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંના તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગરપલાળી શેકી ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઈ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેક જેવા
દળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની કે માની મા
રાંદેરી=રાંદેર થતાં
શેતરંજી=જાડું સુતરાઉ બિછાનું
પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દુધી, વેગણ, પાપડી વિગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વિગેરે છુંદીને બનાવેલી તે
ખૂબ=ઘણાં
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

પછાડી=પાછળ
સરત=હાર જીત
થોભો=ઉભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણ ચલાવવા માટે પવન ભરાવવા સારૂં બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠા=ભેગા
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મજા; મોજ; ગમત

પાઠ ૧૩.

ખંડ=ચૈરીની કાંચળીના કપડાનો કસબી રેજો
કાંચળી=ચૈરાનું કપડું
ઇનામ=સરપાવ

પરીક્ષા=તપાસણી.	પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો	સંભાળી=સાચવી
છાની=મુંગી; ચૂપ	ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી	નુકસાન=બગાડ
હો=વાર	ધડાધડ=ધબોધબ	કદી=કોઇ વખત
નજર કરી=જોઇ	માર્યા જઇએ છીએ=	ખેલતાં=રમતાં
ડાહી=શાણી; સમજણી	દુઃખી થઇએ છીએ	હાણુ=નુકસાન
પાઠ ૧૪.	ખરી=સાચી	ભારી=ઘણું
દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર	પ્રાણી=જીવ	
ચોપગાં પ્રાણી	ઇજા=દુઃખ; નુકસાન	

સમજુતી—રમત ગમત કરતાં, કોઈ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ; નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.	સોળ=ઝપાટાની નીશાની;	બંધ કર=મીંચ
દયા=મહેરબાની; રહેમ	લાકડીના મારથી જે	બાઇના=બીજા
ખીજયા=વઢયા	લીસોટા પડે છે તે	વાંસા=પીઠ; બરડો
તળે=નીચે	યાદ=ફોમ	વારા ફરતી=એક પછી
છુંદાય=ચગદાય; કચડાય	ભૂલી=વીસરી	એક
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	ગજા=શક્તિ	દીવાધેન=આંખ બંધ
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ	ઉપરાંત=વધારે	કરવી તે
વગેરે ઘાસ ખાનારા પશુ	પાઠ ૧૬.	સમજ્યો=જાણ્યું
કામના=ખપના	એનધેન=રમતનું નામ છે	સેળભેળ=એકઠા
સંભાળ=બરદાસ	છુટો=બંધન વગરનો	હોશિયાર=ચાલાક
વખતસર=બરાબર વખતે	દાવ=વારો	પારખી=ઓળખી
સાફ=ચોકખી	પહેલાં=અગાઉ	સંતાવા=છુપાવા
નીરવાનું=નાખવાનું	જણ=છોકરો	અડશો=અડકશો

બગી જશે=વારો આવશે નહિ
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય;
બસ=ઘણું
સાર=આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ-સાચું, સાચી વાત
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો
દેસાઇ=જાગીરદાર
છૈયાં=છોકરાં
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલુ=ખરૂંબોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યા=ઉગર્યા
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં, જુઠું
આખર=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી—જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઇ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે

પાઠ ૧૯

જુક્તિ=કળા, યુક્તિ
પોકેપોક મૂકી=મોટે સાદે ધાંટા પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધા વગર બોલાવવું તે
બચાવે=ઉગારે
આઘું-દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનુ ન હોય તે, ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે

પુરાં=પુરતા; જોઇએ તેટલા
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો; લંગડો; આંધળો; બહેરો; ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારૂં; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

પરમેશ્વરના ગુણનું ગાયન.

ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરૂં=ભુલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે
ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની
હવા=પવન
દામ=પૈસો
દીએ છે=આપે છે
પાળે=પોષણ કરે
દેવા=આપવા
સરજાવી=પેદા કરી
સૌ=બધે
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
સેવક=દાસ

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળા માટે ચંદ્રમા સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ૦ (૧) ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે તેના કંઈ પૈસા બેસતાં નથી, હું કદી પણ૦ [૨] તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ [૩] દુધ, દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ [૪] તેં ઝાડ. પાંદડાં ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ. બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ૦ [૫] તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા સુખ અને હિંમત આપો. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. [૬]

પાઠ ૨૨.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઊંઘમાં

આવતા વિચાર

જંગલમાં=વનમાં

હરણી=હરણની માદા

રૂપાળું=શોભિતું

ઉપાડી=ઉંચકી

એકદમ=તરત

છલંગ=ફાળ કુદકો

દેવતાઇ=દેવના જેવો

પુરુષ=માણસ

પાઠ ૨૩.

ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું

રસોડું=રમોઇ કરવાની જગા; રાંધણી

ભરાઇ=સંતાઇ

ભાત=બાફેલા ચોખા

ખાવાનું=ખોરાક

સારાં=ભલાં

ઉપલાં=ઉપરના

બાકું=કાણું

પોળી=બેપડવાળી રોટલી

મન=મરજી; ખુશી

મજા=ખામી; ખોડ

ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં

ભોગજોગે=એકાએક

પાર=છેડો

વલે=હાલ; દશા

સાર-બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪.

કાંઠા=કિનારા

પોલ=પોલાણ

દર=કાણું; સાપ, ઉંદર મંકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર

ઝેરી=ઝેરવાળો

પંખી=પાંખવાળા જનાવર; (ચકલી, પોપટ કાગડા વગેરે પંખી કે પક્ષી કહેવાય)

ફુંફાડા=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે

ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન

ભોલાય=ઘસાય; સોરાય

વળગીને=બાઝીને

ચટકા=ડંખ

ભોંય=જમીન

પછાડી=અફાળી

વાસ=પીમળ

પછાડા=તરફડીઆ

અંતે=આખરે; છેવટે

જોરાવર=જબરી

જીવ લીધો=મારી નાખ્યો

ઝાઝા=ઘણા

નબળા=જોર વગરના

વેર=અદાવત

નાગ=ફેણવાળો સાપ

પ્રાણ=જીવ

સાર-કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ તેમજ પોતાની શકિત વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ,

સમજુતી – જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઈ વખ

દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

પાઠ ૨૫

માબાપની ચાકરી

લુલા=લંગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણી
કે'=કહે | ધન=પૈસા
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જાણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકાં બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતપિતા=માબાપ
તે વારે=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે
ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મેર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સાર-જે છોકરા માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે.

સમજુતી—માધવનાં માબાપ. ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. [૧] માધવને એનાં માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. [૨] માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જો હું કાવડમાં બેસાડીને જાત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. [૩] એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં [૪] પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો. માધવના આવા હેતથી બધાંને નવાઈ લાગી. [૫] એવા છોકરાને વાહ વાહ છે. [શાબાશ છે.] અને માબાપને પણ ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઈ દુઃખ રહે નહિ [૬] બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માબાપ ખુશી થયાં; અને

ઘણાજ આશીર્વાદ દીધા. [૭] છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી (પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું) તેથી પરમેશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માબાપને સુખ આપે, તેને બધી વાતે સુખ થાય. [૮]

પાઠ ૨૬	પાછી=બીજીવાર; ફરીને	કઠણ=અઘરૂં
ચતુરાઈ=હોશિયારી	મટાડી=દૂર કરી	જલદી=થોડીવારમાં
કુજો=લોટવો	નાચતો=કુદતો	પાર મુકાય=પુરૂં થાય
આમતેમ=આજુબાજુ	છુપાઈ=સંતાઈ	સાર–અક્કલ અને
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	કાજે=માટે; સારૂ	ધીરજથી જેવું કામ
ઉપાય=ઇલાજ	કંકર=કાંકરા	થાય છે, તેવું ફાંફાં
સુઝી આવ્યો=જડયો	ધીરજ=સબુરી	મારવાથી થતું નથી.

સમજુતી—લોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીધું. (૧) સબુરી ને ડહાપણથી અઘરૂં કામ હોય છે તે થોડી વારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે અખતરા કરી જુઓ. (૨)

પાઠ ૨૭.	મલકાવી=હસવા જેવું કરી	ઉનો=ગરમ
કાપણી=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ	બેટા=દીકરા	માખણ=દહીંને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે;
આથમતા=આથમી જતા	બાથમાં=બે હાથની વચમાં	
વઢાઈ=કપાઈ	બચ્ચી=બોકી; ચુંબન	
દાદાજી=બાપના બાપ; માના બાપ	ભાથુ=ખાવાનું	
	તાજા=કામ કરવાની શક્તિવાળા	વંતાક=વેંગણ
સાદ=અવાજ		દહાડીઆ=રોજથી

મજુરી કરનારા
ભાણુ=સુરજ
ભાણુ બૂડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચરચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે

સાર-ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે, માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ
ખળી=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા
ભોર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
પગર=કણુસલાંમાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેનાપર ઢોરોને ચલાવે છે તે
પટલાણી=પટેલની બૈરી
ઉપણી=ઝાટકી
કુંવળ=ઘઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી
હોંસીલી=ઉમંગી
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગવડે ઉંબી કચરાવતી હતી
હાલરૂ=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને છોડા છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં કણુસલાં, ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ
આમ=આ તરફ
ઉમંગે=હોંસથી
બારમાસ=એક વરસ
માસ=મહીનો
પીરસીને=મૂકીને
સંપ=એક બીજા સાથે
સદાય=હમેશ (મળીને
ઉભરાયા=ઘણો થયો
સુંદર=સારો
ફાલ=પાક
લઇએ=ઝાડપરથી લઇ લઇએ
ખંત ધરીને=કાળજી રાખીને

ક્યાં=શા માટે
ડૂંડાં=જુવાર, બાજરીના કણસલાં
આમ=આવી રીતે
ખળાં=કણસલાંમાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; મોટી ખળી
હૈયે=મનમાં; હૈયામાં
લણણી=લણવાનું કામ
ટોળી=બાચકા; નાની પુળીઓ
આસપાસ=આજુબાજુ
વાળુ=રાતનું જમવાનું
હામ=હિંમત

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ જુઓ પેલી વાદળીઓ વરસીને જાય છે, એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે, ને હંમેશાં એક બીજાની સાથેજ રહે છે. હે બાળકો૦ [૧] ખેતરમાં કેવો સારો ઘણો પાક થયો છે! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઇએ; શું કરવા કાલ કરીએ? [વાર લગાડીએ?] હે બાળકો૦ [૨] હાથમાં દાતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણસલાં કાપો; અને તેનો ખળીમાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂ થયું. હવે બધાએ ઘાસ કાપો. અને ચા૦ ઘાસ બાચકા લઇને આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધીને ગાડામાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ હે બાળકો૦ (૫)

પાઠ ૩૦.

ખળાં=કણસલાંમાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; ખળીઓ
આ વાર=આ વખત
દીસે=દેખાય
તૈયાર=કણસલાંથી ભરેલાં
અનાજ=દાણા
છુટું=જુદું
સરસ=સારા
પિલાય=કચડાય
કણ=અનાજના દાણા
ઉપણીએ=ઝાટકીએ
ફુંસાં=ફોતરાં; છોડા
કોથળા=ગુણો
સાથ=સાથે
હાથોહાથ=એક બીજાની મદદથી

ખેડુત=ખેતી કરનાર | મહેનત=મજુરી | ફળ=ફાયદો

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે ડુંડાંમાં રહેલા અનાજના દાણા તરત છુટા પાડીએ. [૧] જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જો ડુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. [૨] આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને ઝાટકીએ; જુઓ ફોતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. [૩] આપણે સાથે કોથળાઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ. જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. [૪]

પાઠ ૩૧.

ચંદ્રમા=ચાંદો
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન
નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો
આથમે=દેખાતો બંધ થાય
બપોર=દહાડાના બાર વાગતાનો વખત
રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત
અજવાળું=ઉજાસ
ઝાંખો=તેજ વગરનો
ઝગઝગે=ચળકે

પાઠ ૩૨. ભાગ ૧.

ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો
ઢંકાઇ=દબાઇ; છુપાઇ
ફોરાં=છાંટા
જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
પાલો=કુમળાં પાંદડાંનો જથો
બી=બીયાં
પોચી=નરમ
હમણાં=હાલ; આ વખતે
તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો
નદી=મીઠા પાણીને વહેતો મોટો વહોળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨. ભાગ ૨.

થોભ્યા=અટક્યાં
ચોકખી=સાફ
ગામડું=નાનું ગામ
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે
રેલામરેલા=ચારે તરફ

રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અકળાતા
તણાઇ=ખેંચાઈ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું,
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાએ

સમજુતી—હે વરસાદ તું આવ. જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઊની રોટલી અને કારેલાંનું શાક મળે હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને *નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મરોડી=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતર્યું=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળાં=અણીવાળા
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=છુટી પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઇંટવાડો=ઇંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફળાવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી (ચિકાશ ત્રણ જાતની હોય છે (૧) હાથે ચોંટે એવી (૨) ડાઘા પડે એવી (૪) તાણતાં તૂટે નહિ એવી)
કાણાં=બાકાં
કણક=કેળવેલો ઘઉંનો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દોરીઓ
ગાગર=ઘડાથી મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂકવાની બરણી
કોડીઆં=દીવા કરવાના માટીના ચલાણાં
ફરતી=ચોગરદમ; બધી તરફ

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો; (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા

હોય છે. (૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીનપર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે. (૪) ગરમી વહી શકે છે.
લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર
ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો
સળીઓ=ગજીઓ
ખૂબ=ઘણો
લાલચોળ=ઘણોજ ગરમ
એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે
હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢાનું ઓજાર; મોટી હથોડી
ટીપ્યો=ઘડ્યો
જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર
સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ
રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ
પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીની બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ
કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે.)
સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કા
શેઠ=શાહુકાર
પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; સવાકો; દોઢીઉં,
ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; બે સવાકા; અઢીકો.
અધેલો=અડધો પૈસો દોઢપાઇ; દોઢપાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો
રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો
અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો.
પાવલી=ચાર આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો
બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો.
મહોર=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગેણી

આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો
વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા

૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી; મહોર
૨ અડધા=૧ રૂપીઓ
૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ
૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ

૧૬ આની=૧ રૂપીઓ
૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ
૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ
૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઓ
૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

સૂચના—નાણાંની ધાત ધોરણ પહેલાના "મુખગણિત શિક્ષક" માં જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિયાવાડમાં કાવડીઓ; ગુજરાતમાં જંઇ; સુરતમાં સવાકો; અને મુંબઇમાં દોઢીઓ કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર
સોય=લુગડાં શીવવાનુ લોઢાનું ઓજાર
લક્કડફોડા=લાકડા ફાડનાર
તકરાર=રકઝક; વઢવાડ
ધાર=અણીદાર કોર
ચીરૂં=ફાડું
મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ; કુહાડીનો ઉપલો ભાગ
તોલે=બરાબર
નાકું=કાણું
અણી=તીણો ભાગ
ચળકાટ=ઝળકાટ
મોટાઇ=વડાઇ
કોદાળી=જમીન ખોદવાનું લોઢાનું ઓજાર
વઢી=લઢી
દીકરી=છોકરી
પેદા થયા=નીકળ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ બડાઇ મારવી નહિ

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલફળવાળીજગો; નાનો બાગ
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ
કયારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવી જગા
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ
ફળે છે=ફળ આપે છે.
દાડમ=દાડમડીનું ફળ

જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પાંખવાળા જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો
લાંબી ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=મધમાખીએ ફૂલમાંથી ચૂસેલો રસ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો
આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું તે
લલકારતો=લહેકારી ભૂમો પાડતો
નીક=પાણી જવાનો રસ્તો
લીલાંછમ=ઘણુંજ લીલા

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાનાં છોડ
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી
મુળીઉ=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
પથરાઈ=ફેલાઈ
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦

આંબો=કેરીનું ઝાડ
ફૂટેલા=નીકળેલા
ટટાર=સીધાં
છાલ=ઝાડની ચામડી
મેજ=ટેબલ

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=બાઝી
છાપરૂં=ઘરના ઉપરનો ભાગ જે પર નળીઆ હોય તે
વીટળાઇ=લપેટાઇ
આરીઆના=કુમળા ચીભડાના
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગઠાં=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ
આંબો=કેરીનું ઝાડ
મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફૂલ
ભાર=વજન
નીચી નમતી=લચી જતી
ગોટલો=આંબાનું બી
ગોટલી=આંબાનાં બીનું ઢાંકણુ
ધોળજે=ઢાબી ઢાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીંચો=પોચો

ડીંકું=ડીચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભસતો=ભોં ભોં કરતો
સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે
અમળાઇને=વળખાઇને થરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉચકે
ખરી=ગાય, ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆ
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારા
પુરી પડે=હંફાવે; બર આવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથ્થાથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતા=શોભાતા
કુદકો=છલંગ; ફાળ; ઠેકડો
ચત્તુંપાટ=બરાબર ચત્તું
ભરવાડ=ઘેટાં, બકરાં ચરાવનાર
ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જોરાવર
ઓછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મિઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ઠંડું=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણા=અડદ,ગુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શીખંડ=દહીમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે
લોચો=લચકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરેલું તે
પેંડા=માવામાં બુરૂં નાખી ગોળી બનાવેલી તે
તર=મલાઈ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ ચોખા નાખી

બનાવેલો પાક
બાસુદી=માવો થતાં પહેલાં બુરૂં નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીંથી તહીં હરી ફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામછે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર;ચંચળ
કારકુન=લખવાનું કામ કરનાર
ચુપચુપ=મુંગા
અંતે=આખરે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ફાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જનાવર
રીઝે=ખૂશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીવાળા=તીણા
દાઢ=બેવડા દાંત
કરકરા=બરછટ;
ફૂટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલીક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મો
સમડી=એક જાતનું પક્ષી
કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીનાં ઘર
બતક=સફેદ રંગનું પાણી તથા જમીન પર રહેનાર પક્ષી
જળકુકડી=પાણીમાં રહેનાર કુકડી

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં
ભૂખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડો=ટુકડો
કા, કા=કાગડાનું બોલવું
જીવજંતુ=નાના જીવડાં
કોહેલું=કોહી ગએલું; બગડી ગએલું
સડેલું=સળી ગએલું; જીવડાં પડેલું
લાલ=રાતી
છેડેથી=નાકેથી
ભાવ્યું=પસંદ પડયું
કુદતો=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની છાબંધ ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ
નારંગી રંગ=નારંગીના જેવો રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોકઠાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી

લઇ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાંગરા=ઝોળીને બેરવ-વાની લાકડીઓ
દોયણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખંખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો
બેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખુંચે નહિ એવી

ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ધુમણુ=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે
ગીતે ધુમણુ ઘાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રંગીત=રંગીલો
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી

ઝુલાવું=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી
પઢાવું=શીખવું; ભણાવું
મોરલો=મોર
મઢાવું=જડાવું
મખમલ=એક જાતનું સુંવાળું કપડું
તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો
તાજી=નવી
ચિનાઇ=ચીન દેશમાં બનેલી
સેજે=પથારીએ
બિછાવું=પાથરૂં
હીંચોળું=હીંચકા નાખું
ધેરાં ધેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વ્હાલા

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હે મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું. હે રસીઆ તમે રંગીલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું. ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી, અને બાજુતો હોય એવી રીતે પોપટ

ગાડું; ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને રૂની નવી તળાઈઓ પથરાવું અને તેના ઉપર સંપાના ફૂલની કિનારી વિનાઈ ચાદર પાથરૂં, ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે (૩) મારા વહાલા ભાઈ, હું પારણે રેશમની દોરી બાંધી તને હીંચકો નાખું, અને તને ઊંઘ આવે એવા મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લડકડા ભાઈ તમે ઉંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું આપીશ. (મતલબ કે ઉંઘીને ઊઠ્યા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે (૪)

ડ્રિલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાઓને ઉંચાઈના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં, એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૬૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા.

૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩ શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે

૧. છોકરાઓને એક, બે એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
૨. બેકી નંબરે એક ડગલું આગળ.

૩. બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.
૧-છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
૨-એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
૩-ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.
૪-એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
૫-ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ

૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં, બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ
૧. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મુકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઇ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨. ડમ્બેલ્સ ભોંય પર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા. ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.
૩ ડમ્બેલ્સ મુઠીમાં જોરથી હાથીને પકડાવવા.
૪. રમતો અગિઆર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મુકેલાં હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.
૫. એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫ ૭. ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી
૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮. ૧૦ની કૃતિ કરાવવી.
૭. રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.
૮. સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે ગણીને કરવા કહેવું.
૯. એક રમત બરાબર સફાઈથી ને સાથે કરતાં આવડયા

સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ

૧૦ દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૧ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.

૧૨ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઇ, હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી-(૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો (૨) અકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમા (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી-(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૫ મી-(૧ બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ઠ્ઠી-૧ બેઉ હાથ સામા (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-(બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રખાવવું) (૧) બેઉ

હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી–(૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો અને ડાબા હાથની મુઠી છાતી આગળ (જમણો હાથ ને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી–(પગ પહેલાં હતા તેમ [૧] જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો. [૨] એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦મી–(૧) બેઉ હાથ સામા [ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા] (૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા, [મુઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી]

પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

દિવાળી	લીંપેગુંપે	ફુટે	રવિવાર	રહો
અક્ષર	સાથીઆ	ત્રીજે	ગુરૂવાર	પાટીઉં
ઊઠયાં	લુગડાં	શુક્રવાર	મુસલમાન	ફુલઝાડ
નિશાળ	દારૂખાનું	છેલ્લો	શનિવાર	ઘંટ
સઘળાં	ફટાકડા	વિષે	અઠવાડીઉં	બેઠક

સીસી	અંગરખી	આપ્યા	બોલાવ્યો	ધીરૂ
ચિત્રો	લીંધી	અડાડયો	ઉતર્યા	જીત્યો
ટાંગેલાં	સુરવાલ	દસમું	ગાદી	સઠવાળી
લખોટાનું	ફળીઆના	બેસશે	પીરસ્યા	કાંચળી
કમાડ	ઘાઘરી	કંસાર	બબ્બે	પરીક્ષા
કુતરો	ઓઢણી	કઢી	આશોપાલવ	ટુકડાં
દાડમ	ચોકખાઈ	વહુ	શંભુભાઈ	દહાડો
માટીનાં	ચોકખા	ભત્રીજો	વિના	ધડાધડ
અહીં	ધૂળમાં	કહેવાઉં	પેંઆ	પ્રાણીઓ
નિશાળીઆ	ઢીલ	મસિઆઈ	વધારેલાં	દુઃખ
શિખામણ	ગાદી	દૂધભાઈ	લીંબુ	નુકસાન
ઈશ્વર	નહિ	સાસુ	નારંગી	પ્રાણી
જ્ઞાન	ફોલ્લા	સર્વે	લાડુ	ખીજ્યાં
નિત્ય	ધોવડાવ્યા	દુખડાં	શેરડી	માણુ
દાતણ	ગંદવાડ	ભૂલી	બેસીશું	મુંદાય
નાહ્યા	કવિતા	ખુશી	શેતરંજી	છૂંદે
કહ્યું	દીલમાં	ઉંઘાડવાને	પાથરણું	દુઃખ
જુઠું	વરસગાંઠ	ઓસડ	પાંદડાં	ઢોર
શિક્ષા	ભાવ્યો	ત્યાં	વાડકો	કહ્યું
ટોપી	કર્યો	બોલ્યો	ચટણી	ઉપરાંત
ધોતલી	ક્યારે	પ્રમાણે	તૈયાર	નકકી

છૂટો	ખેડૂત	ચંદ્ર	ખિલાડી	માર્યાં
છૂટયો	છેતર્યાં	વીસરૂં	ઉંદરીઉં	ઉંડું
મૂકયું	નુકસાન	પ્રભુ	હંમેશાં	સૂઝી
તૈયાર	જુઠાણું	અગણિત	કાંઠા	મટાડી
સમજ્યો	જુઠો	ઉજાસનો	ફૂંફાડા	છુપાઈને
હોશિયાર	શિઆળ	અન્ન	ઉડાડી	કૂજતું
છૂટશે	દેડકાં	દૂધ	ઉંદર	ધીરજ
મૂકું છું	જુકિત	દહીં	છૂટી	સૂંઆ
શાબાશ	સાંભળતાં	ફૂલ	ઠેકાણે	પટેલ
ચપ્પુ	બાંધ્યું	સ્વપ્નું	ચટકા	દહાડો
ગયો	અહીંથી	શિકાર	લીધો	આથમતા
આણ્યો	રસ્તામાં	બચ્યું	લુલાં	વઢાઈ
પૂછ્યું	દુઃખ	દોડાવી	આંધળાં	વઢાશે
દશાઈ	અજ્ઞ	માંડયું	તીર્થ	સાદ
લલ્લુ	ભૂખ્યો	દીધું	મનસુબો	બચ્ચીઓ
વખાણ્યો	ભિખારી	પુરુષને	પિતા	ચચ્ચાર
ઊઠયો	પૂછ્યું	પરમેશ્વર	હેતથી	ગાડું
મશ્કરી	પૈસા	ઉંદરડી	સંતાપ	ભર્યાં
પસ્તાય	આપ્યા	ભંડારીઉં	આશિષ	પહોંચ્યાં
બચ્ચાં	ઇશ્વરનું	રોટલી	પ્રભુએ	ઉતર્યાં
બૂમો	વિદ્યા	લાડુ	ચતુરાઈ	ઠાલવ્યો

પટલાણી	કોથળાઓ	બિચારા	પિત્તળ	ફાટ ફાટ
ઢગલા	ચંદ્રમા	પછડાતા	હથોડા	ચળકાટ
ખુશ	ત્યાંસુધી	ઘમરીઓ	ટીચ્યા	કોદાળી
હોંસીલી	અજવાળું	ઠેકે	જતરડામાં	સાંભળતી
ઉમંગે	પાતળો	ઠપું	ટિપાય	વઢી
વાદળીઓ	અંધારી	પત્થર	ઓળખાવ્યા	દુઃખ
વાંકું	ઝગઝગે	પ્યાલું	ઓછાવત્તા	ક્યારા
દાતરડું	ત્રીજે	નીતર્યું	ધાતુઓ	ત્રિકોણ
કુંડાં	બેસાડયાં	રસ્તા	સીસું	ગલગોટા
ઢગલો	લાગ્યાં	મોટાડી	જસત	દાડમ
હૈયે	ઢંકાય	ડહોળું	નાણું	કાણાંવાળું
લાગણી	મોઢાં	ચૂસે	કાઢયાં	લટકતું
સર્વે	ભોંયમાં	ભઠ્ઠી	ઢગલી	મધપુડા
વાળુ	હમણાં	સીંચ્યા	પૈસા	લીલાંછમ
ઇંધેર	તળાવ	ચપ્પુ	ઢબુ	વચ્ચે
તૈયાર	થાક્યાં	નાખ્યું	રૂપીઓ	મુળીઉં
ખુડું	રહ્યાં	દહાડો	કોથળીમાં	દાંડીઓ
પિલાય	ચોકખી	ઇંટવાડો	વટાવ્યા	ડાળીઓ
ટોપલામાં	રેલમછેલા	ખાઢાં	પાદર	પાંદડાં
ઉપણીએ	ખોદતું	ભઠ્ઠીમાં	કુહાડી	સમજાશે
કુંસાં	કાદવ	મૂકયો	લક્કડફોડા	ઉખડી

ફેંડાં	ગોટલો	મજબુત	ફૂટતો	શીખવ્યું
મૂળમાંથી	જતન	ઠંડું	ધણી	પ્યાલાં
ટેલાં	ચૂસી	ડાહ્યા	પંખી	લોટામાં
ટાર	ભેંસ	વાસણ	ઢીલ	હુલાવ્યું
ખુરસી	હીંડે	ચોકખું	પુછડીઓ	હળદર
લીલુંછમ	શીંગડાં	જણસો	ઇંડામાંથી	જાંબુડો
રીઆ	ભાથું	દહીં	બચ્ચાં	ગોદડીઓ
પઢ્યા	તૂટી	શિખંડ	જોડાએલાં	હાલરડું
થરાઇ	નિરાંતે	દૂધપાક	જળકુકડી	રસીલા
ીટળાઇ	જડ્યું	બાસુદી	પોપટ	પઢાવું
ફેંખર્યો	વગડાઉ	ચશ્મા	પાંજરૂં	મશરૂની
મનાવ્યો	પત્થર	પ્રાણી	કુચ્ચા	ચિનાઈ
ટૂંકાં	છટકી	છેલ્લી	કર્યા	ફૂલડાં
દારડી	કૂદતું	પસંદ	જીવજંતુ	બિછાનું
દારડા	ગબડ્યું	દાઢ	સળેલું	હિંચોળું
ઊંઘમાં	ચત્તુંપાટ	જડમાં	આણ્યાં	ઊંઘીને
કર્યું	મોઢું	ઊંઘનાં	પડીકાં	ચાલીશ

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત પુસ્તકો.

"ડિક્ટેશન શિક્ષક" માં શું શું છે???

૧] પાઠવાર અઘરા શબ્દો. ૨] જોડણીના એકજ સરખા નિયમવાળા શબ્દો. ૩] કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી. ૪] જોડાક્ષર. ૫] મળતા જોડાક્ષર. ૬] પરીક્ષાના ડિક્ટેશનમાં આવનાર શબ્દો.

"ડિક્ટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-૦
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથીનો	૦-૪-૦
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લા નો ૦-૩-૦

ત્રિવેદિ વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લા નો ૦-૩-૦

"મુખગણિત શિક્ષક"

બાળવર્ગનો	૦-૧-૬	ત્રીજા ધોરણનો	૦ ૨-૬
પહેલા ધોરણનો	૦-૧-૯	ચોથા ધોરણનો	૦-૪-૦
બીજા ધોરણનો	૦ ૨-૦	પાંચમા ધોરણનો	૦-૪-૦

"પ્રશ્નોત્તરમાળા"

ગુજરાતની સા. ભૂગોળની ૦-૩-૦ | મુંબઈ ઈ. ભૂગોળની ૦-૬-૬

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની ૦-૪-૦

સુંદરજી કૃત નવી પહેલીના અર્થ બે આના

બીજા ધોરણ માટે "અંકગણિતનાં મનોયત્ન" પાંચ આના

સુરત શહેરનો	"ભૂગોળ શિક્ષક"	૦-૩-૦
સુરત જિલ્લાનો		૦-૩-૦

છગનલાલ મોતીરામ શાહ,

"મુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા. શાહપોર-સુરત.

ઙ એન્ડ કો૦ કૃત.

ાના અર્થો.

પુસ્તક ૫માના ૦-૮-૦

પુસ્તક ૬ઠ્ઠાના ૦-૯-૦

પુસ્તક ૭માના ૦-૧૦-૦

ઉકોના અર્થો.

ીના અર્થ ૦-૯-૦

તમાના ,, ૦-૧૦-૦

ા ૧લીના ,, ૦-૪-૦

ા ૨જીના ,, ૦-૫-૦

ા ૩જીના ,, ૦-૭-૦

ક્ષક "

જીનો ૦-૩-૦

થીનો ૦-૪-૦

ચમીનો ૦-૪-૦

શિક્ષક" તૈયાર છે

ત્તરમાળા ૩ આના

૪॥ આના

ક ત્રણ આના.

મ શાહ

, શાહપોર-સુરત

